

THE HABIT-FORMING PARTS OF THE COHORT IN THE TRADITIONAL ROMANIAN VILLAGE

George Enache, Assist. Prof., PhD, University of Bucharest – Buzău Branch

Abstract: In the traditional Romanian village distinctions between age-classes have been made; within them, other distinctions took place according to sex or professions in order to pass the “habitus” of the community from one generation to another. The habit-forming parts of the cohort were especially activated during the passing rites - the homelike or the yearly ones -, still they were present in the daily life of the village: during work, social soire or in the most difficult and struggling times, and also during dances etc. The establishment in cohort of the members’ from the Romanian rural community does not blackball, but completes and touches the votive organization of the village according to housekeeping, ancestry and neighborhoods. Their main purpose was building-up, cultivating and perpetuating existential patterns specific to age, sex, profession within which they were integrating according to the common values of the community.

During childhood, group gatherings were spontaneously caused by games played most of them keeping a collective character; in the context of some feasts and especially in making sworn brotherhoods, the associations are made in cohorts. Young men and women ready to get married are organized in more individualized cohorts whose main goal is growing into adulthood through marriage; when the attributes of the cohort are imposed by feasts or family habits, and then the cohort gains an esoteric character. After marriage, the cohort divides by gender according to age hierarchy and by profession for men. For the elders there is the “kind and old people” group which takes decisions in order to maintain harmony in the life of the community.

Keywords: “*habitus*”, *cohort*, *age-class*, *gender*, *calendar*

Considerațiile de mai jos pornesc de la premisa că în satul românesc tradițional au existat mai multe tipuri de cete, diferențiate după gen, vârstă, statut social, profesii care aveau atribuții complexe printre care și cea de transmitere și cultivare a valorilor consacrate ale comunității, adică ceea ce numim astăzi funcții formativ-educative. Prin sintagma „sat românesc tradițional” înțelegem ceea ce Lucian Blaga numea *satul-idee*, iar, mai recent, Andrei Oișteanu, *utopograma satului tradițional*, adică o construcție teoretică a imaginii comunității rurale românești bazată pe realitatea din teren (satul românesc din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea) care, chiar dacă simplifică și uniformizează realitatea, totuși „îi recuperează o esență, altfel inefabilă” (Oișteanu Andrei, 156). Se poate ajunge astfel la imaginea unei comunități a cărei omogenitate este dată de interdependența dintre aspectele civilizației materiale și cele ale vieții spirituale, unitară în ansamblu ei, cu mecanisme de autoreglare a existenței cotidiene pe care le vom urmări la nivelul mentalului colectiv. Satul românesc, mai ales cel numit aici „tradițional”, are, la fel ca orice comunitate umană individualizată, ceea ce sociologii și antropologii numesc *habitus*, adică un mod propriu de a fi în timp: „produs al istoriei, habitusul produce practici individuale și colective, adică istorie, conform schemelor generate de istorie; el asigură prezența activă a experiențelor trecute care [...] tind, mai sigur decât toate regulile formale și decât toate normele explicite, să garanteze conformitatea practicilor și constanța lor în timp” (Bourdieu, Pierre, 85). Înțelegem că una dintre modalitățile principale de exercitare a *habitus*-ului este funcția formativă, realizată în satul românesc tradițional printr-un sistem destul de complex de cutume care reglau viața comunității în ansamblu și la nivelul componentelor acesteia.

Unul dintre criteriile fundamentale de grupare a membrilor unei comunități este vârsta care „servește ca bază a definirii grupurilor de indivizi, în general de același sex, instituționale (clase de vârstă, asociații de vârstă etc.) sau neinstituționale (generațiile)” fiind „un parametru discriminant în determinarea locului individului în societate” (Bonte, Pierre; Izard, Michel, 699). În societatea românească au funcționat așa-numitele „clase de vârstă” – „grup de indivizi aparținând aceluiași contingent [...], adică un grup de indivizi care au în comun faptul de a se fi născut în același interval de timp, care separă, în mod general, două inițieri succesive ale adolescenților” (*Ibid.*). De regulă, clasa de vârstă impune reperele principale de organizare a vieții sociale, astfel că există o vârstă pentru căsătorie, apoi o vârstă pentru a avea copii și vârsta potrivită pentru îndeplinirea anumitor prerogative comunitare. Ca și în alte părți, fiecare clasă parcurge succesiv mai multe grade de vârstă care, în comunitățile rurale românești, pot fi identificate în clasificarea consacrată a tipurilor de colinde: copii, tineri care se pregătesc de însurătoare, însurăței, gospodari și bătrâni. La nivelul fiecărei clase de vârstă apar asociații sau cete, adică grupuri de indivizi constituite după mai multe criterii între care determinante rămân vârsta și sexul; la noi, cetele apar cu frecvență sporită la vârsta tinereții, multe dintre ele având ca model asociațiile tribale de inițiere.

Constituirea cetelor conform dihotomiei masculin – feminin în satul arhaic românesc se înscrie în viziunea euro- și androcentrică din societățile occidentale unde antropologii au identificat existența explicită și implicită a unei „gramatici sexuale”, adică a unui „gen (sex) social” care valorizează repartitia rolurilor de sex în comunitate (Mihăilescu, Vintilă, 201 – 205). În acest sens, sunt valabile și pentru satul românesc afirmațiile lui M. Rosaldo privind statutul general al femeilor, devalorizate datorită capacității lor reproductive ce le plasează din punct de vedere cultural de partea naturii, a emoțiilor, a particularului, a domesticului, a privatului și, deci, a irelevantului; constatarea pleacă de la premisa existenței perechilor bărbat – cultură, femeie – natură, proprie societăților cu dominație „falocentrică”. Pentru spațiul rural românesc, constatarea antropologului american este foarte bine ilustrată de situația eroinei romanului *Baltagul*, Vitoria Lipan, înainte ca aceasta să-și părăsească „gineceul” (cum spunea N. Manolescu într-o cunoscută lucrare), pentru a pleca în căutarea soțului dispărut.

Însă, în ansamblu, vechile sate românești, mai ales cele devălmașe, formau comunități omogene ai căror membri aveau un dezvoltat simț al autohtoniei ce îi predispucea la o anumită intoleranță față de „venetici”; coerența obștii sătești ar putea fi bine ilustrată de numeroasele datini din cadrul obiceiurilor calendaristice și familiale celebrate la hotarul satului care marchează delimitarea acestuia de ceilalți. Având o certă conștiință a identității lor comunitare, membrii satelor românești se grupau, conform criteriilor privind rudenii de sânge și cea spirituală, în unități cu o evidentă stabilitate între care cea mai importantă era gospodăria: „atât din studiul onomasticii populare, cât și din cel al rudeniei spirituale din nașie și al organizării stranelor din biserică și cimitir, rezultă că sătenii aveau conștiința existenței unei gospodării de rădăcină, ale cărei drepturi sunt moștenite de cei care locuiesc efectiv în acea gospodărie.” (Stahl, H. Henri, II, 142). Datorită promovării relațiilor de rudenie (de sânge și spirituală), așezările rurale numite „cătune”, „crânguri”, „funii”, „mahalale” erau alcătuite, de gospodării înrudite între ele. Reprezentarea în oglindă a lumii de aici și a celei de dincolo determină constituirea în imaginar a „neamurilor din ceea lume” după același model, în jurul gospodăriei de rădăcină, unde este povățuit să ajungă „dalbul de pribeag” din cântecele ceremoniale de înmormântare: „Și-acolo la vale, / Este-o casă mare, / Cu ferești la soare, / Ușa-n drumul mare, / Strașina rotată, / Strânge lumea toată. / Acolo că este / Mahalaua noastră” (Brăiloiu, Constantin, V, 113). Accentele de tristețe sfâșietoare, dorul din doinele și cântecele noastre de înstrăinare – suntem în „țara cu dor” – sunt pricinuite de sentimentul înstrăinării de cei dragi, de ruperea legăturilor cu ceea ce înseamnă „acasă”.

Organizarea pe cete sau pe grupuri a vieții în satul tradițional are rolul de a cultiva sentimentul apartenenței la o entitate protectoare, asigură fixarea și perpetuarea propriei identități la nivelul valorilor promovate în sânul comunității și, nu în ultimul rând, ne ferește de primejdiile neștiute ce pot veni dinspre „neagra străinătate”.

La vârsta copilăriei grupurile se constituie mai mult după criteriul vecinătății pentru performarea unor obiceiuri calendaristice a căror eficiență este garantată, în mentalul colectiv, de inocența și puritatea vârstei: Semănatul, Sorcova, Steaua, Chiraleisa, Caloianul, Paparudele ș.a. Altfel, copiii sunt excluși din manifestările cultice ale comunității rurale, căci se credea, ca și în alte părți, că aceștia sunt imaturi din punct de vedere religios. Totuși, copilăria este considerată vârsta cea mai potrivită pentru realizarea înfântățitului și a însurățitului – obicei cu consecințe extrem de importante pentru tot restul vieții. Mai mult, în Banat, unde obiceiul se numește *mătcuțarea*, mătcuțele, adică suratele, trebuie să poarte în sân bucățica din banul de argint primit acum și pe lumea cealaltă pentru ca Sfântul Petru să le primească în Rai unde se vor putea întâlni cu celelalte surate (Marian, Sim. Fl., III, 1901, 190 – 195). În fântățitul și însurățitul vizează consacrarea unei legături speciale între membrii comunității, o relație de rudenie spirituală care uneori se dovedește mai puternică decât cea de sânge, realizată după criterii de vârstă, de gen, de compatibilități comportamentale și afective. Consfințirea acestei relații este asigurată de contextul în care se realizează: data (mai ales de sărbătorile de primăvară legate de cinstirea morților), locul oficierei (la biserică, în cimitir, lângă o fântână sau o apă curgătoare, sub un pom etc.), folosirea unor obiecte – simboluri (cununa de flori sau de salcie, ouă înroșite, bani de argint, năframe, alimente ritualice), schimb ceremonial de daruri, comensualitate, rostirea unor formule verbale consacrate ș.a. (Fochi, Adrian, 153 – 159). Suratele, constituite în cete, vor fi protagonistele unor datini calendaristice legate în primul rând de ritmul creșterii vegetației: Lăzărelul (Bârlea, Ovidiu, I, 403 – 406), Drăgaica și Sânzienele (Cantemir, Dimitrie, 341), Cununa Grâului (Bot, Nicolae, 1989), Lioara – obicei care include și ceremonialul „prinderii de surate” (Mârza, Traian). De asemenea, grupul de surate era o prezență marcantă și în cadrul obiceiurilor de familie, cu excepția notabilă a celor de naștere pentru care tinerele nu erau încă pregătite; avem în vedere în primul rând rolul de primă importanță al druștelor / surorilor de mireasă, alese din rândul suratelor, în cadrul ceremonialului nupțial sau în cel de moarte – nuntă organizat la moartea unui tânăr „nelumit”.

Mai multe lucruri despre pregătirea / formarea tinerelor fete pentru nuntă, pentru îndeplinirea obligațiilor de nevestă oferă șezătorile din satele de altădată, organizate după criterii de vârstă, gen și, probabil, vecinătate în șezători „de băiete” (fete de 12 – 13 ani), „de fete”, „de neveste” și „de femei bătrâne sau babe” (Bot, Nicolae, 1968, 307). Obiectivul declarat al acestor întâlniri, aranjate în primul rând de fete și de femei, era „lucrul de mână”, șezătorile putând fi considerate, în acest sens, un foarte bun prilej pentru tinere de a învăța și apoi de a-și etala priceperea și hărnicia în fața cetelor de flăcăi care le vizitau. Dar cântecele și jocurile „de societate” organizate acum dezvăluie o dimensiune formativă de o cu totul altă natură. Astfel, la „furcile de borese” din zona Făgărașului se practicau jocuri destul de violente, cu o puternică tentă licențioasă care se pare că aveau rolul de stimulare a fertilității: „vrăbionțul”, „mulge capra”, „cioricelul” („și să ridica una cu picioarele în sus și-aia-i da cu cioricelul în c...; la urmă să ridică și-ailaltă și dă ș-aia și tot așa să bat peste p...”), „ariciul”, „calul” (Amzăr, D.C., 559). Jocurile fetelor, care nu aveau acces la cele practicate de neveste, aveau caracter predominant erotic, presupuneau participarea flăcăilor fiind menite să faciliteze relațiile premaritale, să le pregătească pentru rolurile pe care urmează să le îndeplinească în comunitate ca neveste: „fântâna”, „puricele”, „nunta”, „domnii”, „moimițele” ș.a. (Bot, Nicolae, 1968, 339 – 342). Căsătoria apropiată a uneia din membrele cetei de fete impune scenarii speciale, tainice (uși încuiate, ferestre acoperite) actualizate în cadrul șezătorii

de fete care marchează plecarea din ceată printr-un cântec anume: „Cântați fetelor, / Cântați dragelor, / Că din ceata noastră / Ni se duce-o fată. / Ce nume de fată? / Chivuca, mireasa. / Care-i mirele? / Laie, junele” (Brătulescu, Monica, 1978, 44). Există mai multe indicii că pregătirea plecării din ceată a fetei în vederea măritişului este realizată după scenarii speciale cu caracter inițiativ. În afara jocurilor erotice numite mai sus, întâlnite frecvent și la nopțile de priveghere a morților, în repertoriul șezătorilor există cântece despre experiențele traumatizante ale fetelor silite să se confrunte cu primejdii neobișnuite – „Trei fete la flori”, „Mă luai, luai” – despre care se crede, pe bună dreptate, că sunt indicii sigure ale practicilor de inițiere la care erau supuse fetele înainte de măritiş: „Concepută ca un preambul la viața maritală și în același timp ca o experiență analogă morții și reînvierii, inițierea asocia secvențe funerare – puberilor creându-li-se iluzia prin diferite mijloace soporifice, apariții și zgomote terifiante, măști etc.) de a fi parcurs drumul care duce spre lumea de dincolo și de a fi intrat în contact cu lumea strămoșilor” (Brătulescu, Monica, 1978, 53). Prin urmare, obiectivul principal al cetei de fete era asigurarea renașterii spirituale a membrilor sale, conform scenariului riturilor de inițiere, pentru a putea accede la valorile comunității care includ, printre altele, respectarea normelor de conduită proprii statutului de nevestă. Accentele de tristețe, de jale care însoțesc momentele cele mai importante ale ceremonialului nupțial, prezente încă și în nunțile de azi, ar putea fi ecouri ale practicilor inițiatice la care erau supuse fetele în vechiul sat românesc.

Ceata de flăcăi este mai bine individualizată și mult mai vizibilă decât ceata de fete – suntem într-o societate de tip androcentric – având și atribuții mai complexe care, uneori, devin deosebit de importante pentru viața întregii comunități. Prestigiul cetei de flăcăi în satul românesc tradițional este dat în primul rând de resorturile cultice care-i motivează existența și manifestările cele mai importante, în perspectiva cărora trebuie situat și rolul său formativ, toate incluse în *habitus*-ul care guvernează perpetuarea în timp a oricărei comunități individualizate.

Preeminența cetei de flăcăi, numită de unii specialiști confrerie, față de alte forme de organizare din vechiul sat românesc se poate lesne observa din modul în care aceasta este constituită. De regulă, ceata se constituie la începutul Postului Crăciunului și își desfășoară activitatea până la începutul Postului Mare, dar în unele părți, mai conservatoare, – Câmpia Transilvaniei, Târnave, Sibiu, Făgăraș – își păstra și își exercita atribuțiile pe parcursul întregului an (Brătulescu, Monica, 1981, 25). Având în vedere acest ultim aspect și luând în considerare și alte caracteristici ale vieții publice din satul românesc tradițional, unii specialiști argumentează, convingător, realitatea existenței unei singure cete de flăcăi pe tot parcursul anului, constituită după modelul celor din satele transilvănene menționate mai sus, din care acum mai cunoaștem doar fragmente ale atribuțiilor sale, actualizate de ceata de colindători, de Junii Brașovului, de Călușari sau cu prilejul altor obiceiuri calendaristice și familiale (Buhociu, Octavian, 46). Așa cum s-a mai remarcat, organizarea internă a cetei, pe care nu o mai reluăm aici, mai păstra încă forme ale organizării prestatale / statale medievale românești, cu atribuții și responsabilități prin care supravegheau și reglementau conduita tinerilor în cadrul comunității. Indicii ale acestei străvechi organizări se mai păstrau în tradițiile sătești referitoare la „aleșii” satelor din obștile vrâncene (Stahl, H. Henri, II, 48) și în satele din Chioar (Pop, Gheorghe; Șter, Ioan Chiș, 34), iar despre severitatea practicilor juridice de atunci mai aflăm câte ceva din jocurile de șezătoare și de priveghi interpretate de flăcăii ale căror roluri păstrau vechile denumiri ale mai marilor satului de odinioară (jocul „de-a craiul”, „craiul”, „de-a domnul”: Fochi, Adrian, 1609; Marian, Sim. Fl., 1892, 205; Ciubotaru, Ion H., CXVI - CXII).

Se poate stabili o relație directă între formele străvechi medievale de organizare a comunităților rurale și obiceiul „Alegerea Craiului”, „Craiul” de prin satele transilvănene, înrudit pe alocuri cu unele forme ale „Vergelului” din părțile Bucovinei; urmând un anumit scenariu, „Craiul” ales era feciorul cel mai respectat din sat, exemplu de conduită, pricepere și hărnicie, a cărei autoritate exercitată de pe „scaunul judecătoriei” așezat în biserică, viza respectarea de către fete și flăcăi a normelor de conduită morală, socială impuse de comunitate (Marian, Sim. Fl., III, 1901, 117 – 129). Împreună cu ajutoarele sale, Craiul orchestra obiceiul spectaculos al „Strigării peste sat”, organizat la anumite date ale calendarului popular și menit să asigure respectarea imperativelor comunității referitoare la următoarele aspecte: supravegherea normelor tradiționale referitoare la căsătorie, demascarea strigoaicelor, menținerea unei vieți sănătoase conform etosului comunității (Manolescu, Gabriel). Rolul justițiar al cetei de flăcăi organizate în jurul Craiului se exercita pe tot parcursul anului, când era nevoie, după un scenariu care amintește de tradițiile din satele vrâncene pomenite mai înainte: așezat pe „scaunul judecătorului” din biserică și asistat de 4 - 6 feciori, Craiul decidea „bricelatul” vinovatului – acesta era purtat pe umeri în jurul bisericii și la fiecare colț era „briceluit” (bătut la tălpi cu un băț numit „bricelă”) spunându-i-se: „Nu te bate bricela, / Că te bate vina ta. / Asta-i de la mine, / Asta ți se vine. / Suta, mia, na! / Să nu mai faci așa!” (Marian, Sim. Fl., III, 1901, 117 – 118). Conform moralei din satul tradițional românesc, sancțiunea fizică era considerată o modalitate justificată, îndreptățită și eficientă de înlăturare a răului din comunitate.

Deoarece se realizează în grup la nivelul cetei de flăcăi, flagerările „se instituționalizează”, sunt atribute oficiale ale acesteia, diferențiate în funcție de contextul în care sunt aplicate. Astfel, există o categorie de agresivități în jocurile-păcăleli de la șezători și priveghiuri menite să-i îndepărteze pe băiețandrii care nu aveau încă vârsta potrivită pentru a participa la activitățile cetei; avem în vedere jocuri practicate în șezători precum „stupul cu albine”, „banda”, „de-a florile”, „sânge din grindă”, „moara” (Bot, Nicolae, 1968, 342 – 344), dar și jocuri de priveghi ca „banii în blid”, „teatru”, „leul în nap” (Conea, Ion, II, 431 – 432), „de-a oul” (Fochi, Adrian, 161), „mănăstioara”, „sticla-n grindă” (Marian, Sim. Fl., 1892, 212 – 213), mai apropiate de categoria *ludus*, care, în afara mesajului transmis băiețandrilor prea grăbiți să intre în rândul cetei de flăcăi, întreținea și amuzamentul asistenței. Trebuie să adăugăm că la priveghi agresivitățile fizice, extinse la majoritatea jocurilor practicate, aveau un rol mai profund, în plan psihic, de înlăturare a amenințărilor exercitate de forțele malefice reprezentate de prezența alăturată a defunctului. Și aici, ca și în cazul serbărilor carnavalești din perioada sărbătorilor de iarnă, actualizarea diferitelor scenarii de către ceata de flăcăi avea funcție apotropaică chiar prin vigoare și impetuoșitatea interpreților.

În aceeași linie trebuie situată și funcția augurală a cetelor de flăcăi colindători care în textele cântate realizau, la nivel mitic, prin urmare cu eficiență garantată, portretele ideale ale tinerilor aflați la vârsta căsătoriei, ale gospodăriilor și gospodarilor ideali, ale idealului profesional din lumea satului, mai ales că totul aparținea acum începutului unui nou ciclu calendaristic când rânduiala trebuia reînnoită conform valorilor consacrate de mituri și actualizate de interpreții cei mai autorizați ai acestora – ceata de flăcăi. În afara funcției augurale, în mentalul colectiv ceata de flăcăi îndeplinea acum și o funcție apotropaică pentru că asigura alungarea forțelor malefice care, profitând de momentul de liminalitate de la trecerea dintre ani, invadaseră comunitatea expunând-o la pericole de tot felul.

Prin atribuțiile lor, cetele din satul românesc tradițional îndeplineau funcții formative proprii care asigurau perpetuarea habitus-ului specific acestuia, în centrul căruia se afla gospodăria cu valorile sale consacrate. Deși, așa cum am văzut, comunitatea valorizează și calitățile specifice vârstei – puritatea sau vigoarea feciorelnică – multe din funcțiile cetelor de

fete și de flăcăi gravitează în jurul accederii prin căsătorie la valorile reprezentate de gospodăria elogiată în colindele de gazdă. Evident, fiecare clasă de vârstă are valorile sale, individualizate după apartenența la gen, așa cum rezultă din diferențierea colindelor în funcție de destinatar.

BIBLIOGRAPHY:

- Amzăr, D.C. – *Sociologia șezătorii* în „Arhiva pentru Știință și Reformă Socială”. București. An IX, nr. 4, 1931, p. 516 – 575.
- Bârlea, Ovidiu – *Folclorul românesc*. Vol. I-II. Editura Minerva. București. 1981.
- Bonte, Pierre; Izard, Michel (coordonatori) – *Dicționar de etnologie și antropologie*. Traducere de Smaranda Vultur, Radu Rătu (coordonatori). Polirom. Iași. 1999.
- Bot, Nicolae – *Cântecul cununii. (Texte poetice alese)*. Editura Minerva. București. 1989.
- Bot, Nicolae – *Șezătoarea în zona Năsăudului* în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei” pe anii 1965 – 1968. Cluj. 1968.
- Brăiloiu, Constantin – *Opere – Ouvres*. V. Studiu introductiv, traducere și îngrijire de Emilia Comișel. Editura Muzicală. București. 1981.
- Brătulescu, Monica – *Ceata feminină. Încercare de reconstituire a unei instituții tradiționale în REF*. Tom 23, nr. 1, 1978, p. 37- 60.
- Brătulescu, Monica – *Colinda românească. The Romania Colinda (Winter-Solstice Songs)*. Editura Minerva. București. 1981.
- Bourdieu, Pierre – *Simțul practic*. Traducere de Rodica Caragea. Postfață de Mihai Dinu Gheorghiu. Îngrijitor ediție: Dan Lungu. Institutul European. Iași. 2000.
- Buhociu, Octavian – *Folclorul de iarnă, Ziorile și poezia păstorească*. Editura Minerva. București. 1979.
- Cantemir, Dimitrie – *Descrierea Moldovei*. Traducere de Gh. Guțu, introducere de Maria Holban, comentariu istoric de N. Stoicescu, studiu cartografic de Vintilă Mihăilescu, indice de Ioana Constantinescu, cu o notă asupra ediției de D. M. Pipidi. Editura Academiei. București. 1973.
- Ciubotaru, Ion H. – *Folclorul obiceiurilor familiale din Moldova (Marea Trecere)*. Cu un capitol de etnomuzicologie de Florin Bucescu și Viorel Bârleanu. „Caietele Arhivei de Folclor” VII. Iași. 1986.
- Conea, Ion – *Clopotiva. Un sat din Hațeg*. Monografie sociologică întocmită de echipa regală studentescă 19/1935 sub conducerea lui ~. ISSR. Vol. I – II. București. 1940.
- Fochi, Adrian – *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densusianu*. Editura Minerva. București. 1976.
- Manolescu, Gabriel – *Despre originea, semnificația și tipologia unui obicei străvechi: „Strigarea peste sat”* în „Folclor Literar”. I. Timișoara. 1967. 111 – 151.
- Marian, Sim. Fl. – *Înmormântarea la români*. Studiu etnografic. Edițiunea Academiei Române. Editura Lito-Tipografia Carol Göbl. București. 1892.
- Marian, Sim. Fl. – *Sărbătorile la români*. Studiu etnografic. Edițiunea Academiei Române. Institutul de Arte Grafice Carol Göbl. III, *Cincizecimea*. București. 1901.
- Mârza, Traian – *Folclor muzical din Bihor. Schiță monografică*. Editura Muzicală. București. 1974.
- Mihăilescu, Vintilă – *Antropologie. Cinci introduceri*. Polirom. Iași. 2007.
- Oișteanu, Andrei – *Mythos & Logos. Studii și eseuri de antropologie culturală*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București. Nemira. 1998.

- Pop, Gheorghe; Șter, Ioan Chiș (coordonatori) – *Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar*. Comitetul de Cultură al Județului Maramureș. Baia Mare. 1983.
- Rosaldo, M; Lamphere, L. (coord.) – *Women, Culture and Society*. Stanford University Press. Stanford. 1974.
- Stahl, Henri H. *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*. Ediția a doua, revăzută. Volumul II. Cartea Românească. București. 1998.